TOLUNAY, A., 1992., Türk Ormancılığında Sosyal Yaklaşımlar ve ORKÖY Sosyal Ormancılığın Çeşitli Açılardan Analizi, Orman Mühendisliği Dergisi, Ocak 1992, Yıl: 29, Sayı:1, Ankara, Türkiye.

Türk Ormancılığında Sosyal Yaklaşımlar ve ORKÖY Sosyal Ormancılığın Çeşitli Açılardan Analizi

"Ormanda yürüyorum
Öylesine ve kendimce
Ve hiçbir şey aramamak
İşte buydu niyetim"
Goethe

Ahmet TOLUNAY*

Giriş

Türkiye'de insan ve orman arasındaki sosyo-ekonomik ormancılık sorunlarını çözme doğrultusundaki yaklaşımlar tarihsel açıdan bir sıralamaya tabi tutulursa, bir hayli eskiye gitmemiz gerekiyor. Orman köylülerinin gelir düzeylerinin artırılması suretiyle kalkındırılmaları ve sosyo-ekonomik ormancılık sorunlarının çözülmesi gereksinimi ilk defa 1950'li yılların başlarında gündeme gelmiştir. 1956 yılında çıkartılan 6831 sayılı Orman Kanunu'nun 13. maddesi ile ormancılıkta ilk sosyal yaklaşım Türkiye Ormancılık Politikalarına girmiş oluyor. Bu tarihten itibaren, bu kanun maddesi ile orman köylerine götürülmesi düşünülen kalkınma hizmetleri çeşitli kurum ve kuruluşlar (Orman Bakanlığı, Köyişleri ve Kooperatifler Bakanlığı, Ziraat Bakanlığı) tarafından orman köylüsüne verilmeye çalışılmış, 1970'li yıllara gelindiğinde ise Türkiye Ormancılığında sosyal yaklaşımın ilk örgütlü kuruluşu ORKÖY oluşturulmuştur. 21 Şubat 1970 tarihinde kurularak, yurt düzeyinde hizmet verebilmek amacıyla örgütlenen ORKÖY, 1972 yılında yürürlüğe giren 1595 sayılı *"Orman Bakanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun"un* 3. maddesinin 17. ve 18. fıkralarıyla kendisine verilen görevleri yapmak için etüt-plan ve projelerin hazırlanması çabalarına girmiştir. 1595 sayılı Kanunun 9. maddesinin ikinci fıkrasına göre hazırlanan *"Orman Bakanlığı, Orman-Köy İlişkileri Genel Müdürlüğü Görev ve Çalışma Yönetmeliği"*nin 1974 yılında yürürlüğe girmesiyle ORKÖY, kurum olarak oturmaya başlamıştır. Yurt sathına yayılmış proje mühendislikleri ile orman köylerinde, yeni kırsal uğraşı düzenleri (arıcılık, besi hayvancılığı, süt sığırcılığı, ev ve el sanatları vs) kurmaya ve varolan kırsal uğraşı düzenlerini de geliştirmeye başlayan ORKÖY, 1980'li yıllara gelindiğinde hazin bir sonu yaşamıştır. Önce 1982 yılında Bakanlar Kurulu kararıyla Genel Müdürlük düzeyinden Daire Başkanlığı seviyesine indirilen ORKÖY, daha sonra 18.06.1984 yılında çıkarılan 212 Sayılı Kanun Hükmündeki Kararname ile lağvedilmiş ve görevleri Tarım, Orman ve Köyişleri Bakanlığı bünyesinde yer alan *"Teşkilatlanma ve Destekleme Genel Müdürlüğü"*ne verilmiştir (ÇAĞLAR, 1986. S. 115, 125, 152-154). Tabii bu arada Orman Bakanlığının da yaşadığı hazin son bellidir. Teşkilatlanma ve Destekleme Genel Müdürlüğü bünyesinde yer aldırılarak, faaliyetlerine bu kurum içerisinde devam etme çabasında olan ORKÖY, 1990'lı yıllara gelindiğinde yeni bir reorganizasyonla karşı karşıya kalmıştır.

Mevzuat açısından ayrı bir gelişimi belirtmek gerekirse; 1956 yılında yürürlüğe giren 6831 sayılı Orman Kanunu'nun 13. maddesinin, 1983 tarih ve 2924 Sayılı Kanun'la işlerliğinin kaldırılması ve ayrıca orman köylülerinin kalkındırılmasını ve naklini esas alacak şekilde *"Orman Köylerinin Kalkınmalarının Desteklenmesi Hakkında Kanun"* adı altında özel bir yasanın yürürlüğe konmasıdır.

1950'li yıllarda gündeme getirilen ormancılıkta sosyal yaklaşımlar, kendini en yoğun bir şekilde 1970'li yıllarda göstermiş ve ORKÖY gibi bir teşkilatın doğması sonucunu oluşturmuştur. 1980'li yıllara kadar faaliyet gösteren ORKÖY lağvedildikten sonra, ormancılıkta sosyal yaklaşımlardan yoksun kalınmıştır. Sosyo-ekonomik ormancılık sorunları artmış, bir çığ gibi büyümüştür. 1980'li yılların ortalarında ise bir terim ortaya atılmıştır. Sosyal ormancılık (SAĞKAYA, 1986a)..... Çeşitli mesleki dergilerde çoğunlukla tercüme ağırlıklı makalelerle bu terim incelenmeye ve irdelenmeye çalışılmıştır (SAĞKAYA, 1986 a, 1986 b, 1986 c, 1986 d, 1986 e; SAĞKAYA ve KAMİLOĞLU 1987; KAMİLOĞLU 1987; BOZATLI, 1987; VARIŞLIGİL, 1987; TOLUNAY 1986a, 1989b, 1990a). Bu terimin ortaya çıkışında, çeşitli sorular akla geliyor:

1- Acaba sosyo-ekonomik ormancılık sorunları dağ gibi büyüdü ve içinden çıkılmaz bir hale mi gelindi?

2- Lağvedilen ORKÖY verimli çalışamadığından dolayı, ormancılıkta yeni bir sosyal yaklaşıma mı ihtiyaç duyuldu?

3 - Dünya Ormancılığında yaşanan gelişim ve değişimlere paralel olarak, bazı Uzakdoğu Asya ülkelerinde sosyal ormancılık adı altında yapılan uygulamalara mı özenildi?

Bu gibi soruları çoğaltmak mümkün. Fakat yukarıda ikinci sırada belirtilen soru bazı gerçekler açısından çok iyi bir anlam taşıyor.

Ayrıca ormancılık politikalarına yeni yaklaşımların girmesi ve herhangi bir ülkenin ormancılığının, yürüttüğü ormancılık politikalarına göre; dört farklı ormancılık tipi (Endüstriyel Ormancılık, Koruma Ormancılığı, Kent Ormancılığı ve Sosyal Ormancılık) veya bunların kombinasyonuyla tanımlanabileceğinin ortaya çıkması, sosyo-ekonomik ormancılık sorunlarına daha değişik bakış açıları kazandırmıştır (ÖZDÖNMEZ ve ARKADAŞLARI, 1989; TOLUNAY 1991 d).

Sosyo-ekonomik ormancılık sorunlarına yönelik yaklaşımların yoksunluğundan ve bu sorunların çözümüne yönelik etkinliklerin yetersizliğinden dolayı ortaya atılan *Sosyal Ormancılık*, gündeme geldiği ilk yıllarda bir kavram ve tanım karmaşasıyla karşılaşılmıştır. Öyle ki bu terim, *Özel Ormancılık, Çok Yönlü Yararlanma (Multiple-Use)* ve *Agroforestry* gibi terimlerle bir tutulmuş, ayrıca Karma Ormancılık şeklinde-

(*) *Batı Karadeniz Ormancılık Araştırma Müdürlüğü BOLU*

ki tanımlamalara da sahne olmuştur (TOLUNAY, 1989 a). Bu tanım ve kavram kargaşasının yanında Türkiye'nin çeşitli bölgelerinde yürütülen faaliyetler (Kozak Yaylası fıstık çamı meşçereleri, Çal yöresi özel ağaçlandırmaları, Konya ve Mersin'de yürütülen mer'a ıslah çalışmaları vs) sosyal ormancılık çalışmaları olarak belirtilmiştir. Ayrıca kişisel gayret ve çabalarla bazı çalışmalar teşvik edilmeye çalışılmış, fakat münferit düzeyde kalınmıştır.

1987 yılına gelindiğinde, sosyal ormancılığın bir proje bazında (Türk-Alman Ormancılık Projesi) uygulamasını görüyoruz. Çeşitli sosyal ormancılık modellerinin (kavakçılık, mer'a ıslah çalışmaları, çevre ağaçlandırmaları, yenilebilir mantar yetiştiriciliği vs) denendiği proje halinde uygulamalarına devam etmektedir.

1950'li yıllarda gündeme gelen ormancılıkta sosyal yaklaşım, 1970'li yıllarda ORKÖY ile kendisini göstermiş ve 1980'li yıllarda ise *sosyal ormancılık* ortaya atılmıştır. 7.8.1991 tarih ve 442 sayılı KHK ile ORKÖY tekrar kurulma aşamasındadır. Bu aşamada ormancılığımızda sosyal yaklaşımları düzenli bir sisteme koymak ve ormancılığımızın sosyo-ekonomik sorunlarının çözümüne gerçekçi bir şekilde ulaşmak için; 1950'li yıllardan başlayarak günümüze kadar gelen sosyal yaklaşımları analiz etmek ve ORKÖY ile SOSYAL ORMANCILIĞI deneyimleri, birikimleri ve eksiklikleri ile bir potada yoğurmak durumundayız. Önümüzdeki günlerde yeniden faaliyete geçecek bir kuruluş açısından bu analiz büyük bir öneme sahiptir.

1. TÜRKİYE ORMANCILIĞINDA SOSYAL YAKLAŞIM SAFHALARI

Türkiye ormancılığındaki sosyal yaklaşımları belli başlı dört döneme ayırarak incelemek mümkündür. Zaten bu yaklaşımlar, gerek yapılan uygulamalar ve gerekse yürürlüğe konulan mevzuatlarla, belirli yıllarda yoğunlaşmış ve belirginleşmiştir. Türk ormancılığının sosyal yaklaşım sürecinde yaşanılan ORKÖY deneyimi, sosyal yaklaşım safhalarının ayrılmasını belirleyen önemli bir ölçüt olmaktadır. Buna göre Türkiye ormancılığının sosyal yaklaşım safhalarını:

- ORKÖY Öncesi Sosyal Yaklaşım Safhası (1956-1970 yılları)
- ORKÖY Dönemi Sosyal Yaklaşım Safhası (1970-1982 yılları)
- ORKÖY Sonrası Sosyal Yaklaşım Safhası (1982-1986 yılları)
- Sosyal Ormancılık Yaklaşımları Safhası (1986-1991 yılları)

şeklinde ayırmak mümkündür. Dikkat edilirse 1982-1991 yılları, ORKÖY sonrası ve sosyal ormancılık yaklaşımları olmak üzere iki safhaya ayrılarak, ayrı dönemlerde incelenmiştir. Bu ayrımın gerekçeleri; önce daire başkanlığı düzeyine indirilen (1982 yılı) ve daha sonra lağvedilen ORKÖY'ün (1984 yılı) yer aldırıldığı kurum içerisinde eriyerek verimli çalışamaz duruma gelmesi, ormancılıkta sosyal yaklaşımlardan yoksun kalınması, sosyo-ekonomik ormancılık sorunlarının çığ gibi büyümesiyle, yeni arayışlar içerisine girilmesi ve *sosyal ormancılık* teriminin ortaya atılarak, bu başlık altında çeşitli uygulamaların yapılmasıdır. Yukarıda belirtilen sosyal yaklaşım safhaları fazla detaya girmeden, fakat belirleyici özellikleri ile şu şekilde özetlenebilir.

1.1. ORKÖY Öncesi Sosyal Yaklaşım Safhası

Bu safhadaki en belirleyici yaklaşımlar, 1956 yılında yürürlüğe giren 6831 sayılı Orman Kanununun 13. maddesi ile yapılan uygulamalar olmaktadır. Bu kanunun 13. maddesinde *"Devlet ormanları içinde veya kenarında bulunup da civarındaki ormanlardan geçimlerinin sağlanmasına imkan olmayan köylerde ve dağınık evlerde oturanlardan; bulundukları yerlerde muhitin icaplarına göre muhtelif suretlerde kalkındırılmaları mümkün görülenlere, Ziraat Vekaleti'nin izni ile Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası'ndan kalkındırma kredisi açılır. Kalkınma kredisi için yirmi yıl müddetle Orman Bakanlığı bütçesine, senelik miktarı 50 milyon liradan aşağı olmamak üzere Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası sermayesine mahsuben ayrıca tahsisat konulur. Kalkınma kredisinin miktarı, faiz nispeti, müddeti ve diğer şartları Ziraat, İktisat ve Ticaret Vekaletleri ile Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası tarafından müştereken tanzim edilir"* denmektedir.

13. maddenin öngördüğü etkinliklerin sürdürülmesi amacıyla Tarım Bakanlığı'na bağlı Orman Genel Müdürlüğü'nde, 1957 yılında "Köy Kalkınma Şubesi" örgütlenmiştir. Daha sonra *"Köy Kalkındırma Dairesi"*ne dönüştürülen Şube, 1964 yılında *"Orman Köylerini Kalkındırma Dairesi"* olarak yeni kurulan Köy İşleri Bakanlığı'na bağlanmıştır. Bir ara adı *"Orman Köyleri Dairesi"* olarak değiştirilen daire 1971 yılı sonunda kaldırılmış ve ödeneğin kullanımı da yine bu bakanlığa bağlı *"Proje ve Uygulama Dairesi"*nin *"Destekleme Şubesi"*ne devredilmiştir (ÇAĞLAR, 1986, S. 115).

Bu safhaya ait değerlendirmeleri kısaca vermek gerekirse; *"ORKÖY'ün özellikle 1970'lerin ortasında gerçeklik kazanan bu yaklaşım ve düzenlemelerle gözetilen amaçlara çoğunlukla ulaşılmamış; yersel ve toplumsal yönlerden birbirleriyle bağlantısı bulunmayan uygulamalarla önemli boyutlarda kaynak harcanmıştır. Anayasa, giderek beşer yıllık kalkınma planı ve yıllık programlarda da yer verilerek ulusal kalkınma bağlamında ele alınmasına karşın, sorunun çözümlemesine yönelik düzenleme ve etkinliklerin eşgüdümünün, gerçekçi ekonomik ve toplumsal temellere dayandırılabilmesi sağlanamamıştır. Ele alınan yerleşmelerdeki gelişmeyi önleyici öğe ve dinamiklerin belirlenerek ortadan kaldırılması yerine tek tek aile (ya da hane) ve kooperatiflerin ekonomik durumlarının iyileştirilmesine yönelik düzenlemelerle yetinilmiştir. Bu nitelikteki aktarımlar için sağlanan kaynakların yöre ve etkinlik alanı için gereksinimlerin her zaman çok altında kalması nedeniyle de ancak çok az sayıda aile (ya da hane) ve kooperatife akçalı olanaklar sağlanmıştır. Yıllık nüfus artışının bile altında kalan bu aktarımlarla ekonomik durumu iyileştirilmiş aile (ya da hane) ve kooperatiflerin çoğunluğu, aktarım sonrasını izleyip düzenleyebilecek örgütlenmelerin olmaması nedeniyle, genel olarak ülkedeki, dolayısıyla bulundukları yöredeki ekonomik ve toplumsal değişme ve gelişmelerin dinamiği içinde konum, etkinlik ve işlevlerini yitirmiştir"* (ÇAĞLAR, 1986, S. 124).

Yine ORKÖY öncesi safhada; orman köylülerinin kalkındırılması ve desteklenmesine yönelik tedbirler politika olarak çeşitli kanun ve yönetmeliklerde yer almakla birlikte; Orman Bakanlığı, Köyişleri ve Kooperatifler Bakanlığı ve Ziraat Bankalığı çeşitli çalışmalar için gayret göstermişler fakat koordinasyonsuzluk, tek tek den sorunlara eğilen köklü bir örgütsüzlük, sorumlulukların yerine getirilmeyişi, finansman sorunlarının çözümlenmeyişi nedeniyle orman köylerine pek bir şey götürülememiştir (DPT ORMANCILIK RAPORU, 1985, S. 323).

Fakat tüm bu olumsuzluklara rağmen bu safha "kalkınma", özellikle de "köy kalkınması" amaçlı etkinlikler yönünden özgün örgütlenme ve çalışma tekniklerini gündeme getiren ORKÖY için varsıl bir deneyim kaynağı olmuştur (ÇAĞLAR, 1986, S. 124). 21 Şubat 1970 tarihinde ORKÖY'ün kurulması ile bu sosyal yaklaşım safhası sona ermiştir.

1.2. ORKÖY Dönemi Sosyal Yaklaşım Safhası (1970-1982 Yılları)

21 Şubat 1970 tarihinde ORKÖY teşkilatının kurulması ile ormancılıkta yeni bir sosyal yaklaşım safhası ortaya çıkmıştır. Bu teşkilatın kuruluş temeli; *"ORKÖY klasik bir banka gibi tarımsal kredi veren bir kuruluş değil; aksine kırsal kalkınma teknikleriyle yapılacak ilçe kalkınma planlarının öngöreceği orman ürünlerine, hayvancılığa, endüstriye, tarıma dayalı proje önerilerini temel alarak "Orman köylüsünün kalkınmasına katkıda bulunmayı" amaçlayan; bunun için de orman ürünlerinin üretim ve satışından da beslenen "Orman Köylüleri Kalkındırma Fonu"nu yine orman ürünü üreten orman köylüsüne akılcı ve istemli bir şekilde dönüştürülmesini sağlayacak bir Genel Müdürlük olmalıdır"* şeklindedir (DPT. ÖİK ORMANCILIK RAPORU, 1985, S. 323).

8.6.1972 tarih ve 1595 Sayılı Orman Bakanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun'un 3. maddesinin 17. ve 18. fıkralarında ORKÖY'ün yapacağı görevler;

"- Ormanların korunması, geliştirilmesi, işletilmesi ve genişletilmesi amaçlarını gerçekleştirmek için devlet ormanları içinde

veya bitişiğinde oturan köylülerin ekonomik, sosyal ve kültürel gelişimlerini sağlamak maksadıyla, kalkınma havzalarında yapılacak etüt, araştırma, plan, proje ve programlarının hazırlanması işlerine katılmak ve hizmetleriyle ilgili olanları uygulamak;"

"- Orman içi veya bitişiğinde oturan köylülerin kalkındırılması ile ilgili, özel mevzuata göre, mevcut ve ilerde tesis edilecek her çeşit kredi ve yardım kaynaklarının en iyi şekilde bu nitelikteki hizmetlere yöneltilmesi ve gözetilmesiyle işletilmesinde devletle köylülerin işbirliğini sağlayıcı tedbirleri almak ve uygulamak;"

şeklinde belirtilmiştir. Yine aynı kanunun 4. maddesinde Bakanlığın kuruluş birimleri içerisinde ORKÖY'ün adı Orman Köy İşleri Genel Müdürlüğü olarak geçmektedir.

1970 yılında kurularak, 1972 tarih 1595 sayılı Kanun ile yapacağı görevler belirtilen ORKÖY, 1973 yılında *"Orman Bakanlığı, Orman Köyişleri Genel Müdürlüğü Görev ve Çalışma Yönetmeliği"*nin, 1974 yılında ise *"Orman Köylüleri Kalkındırma Fonu Yönetmeliği"*nin yürürlüğe girmesiyle bir taraftan sosyo-ekonomik etkinlikler için temel alınacak etüt-plan ve projelerin hazırlanması, diğer taraftan da yurt sathında faaliyet gösterecek birimlerin kurulması ve oturtulması çabası içerisine girmiştir.

1981 yılı itibariyle ORKÖY sathında 25 bölge başmüdürlüğü, 45 başmühendislik, 32 etüt-plan, proje heyetleri, 128 proje mühendisliği ile faaliyet gösterecek düzeye gelmiştir. On yıllık bir süreç içerisinde oluşturulan ve kurulan bu örgütsel yapı ile birlikte ORKÖY, etkinlikte bulunduğu dönem boyunca 47 köyü kapsayan 39 ilçenin *"Pilot Köy Planı"* ile 13 632 köyü kapsayan 381 ilçenin *"Orman Köylerini Kalkındırma Planı"* ve 1945 köy ile 30 ilçeyi kapsayan 3 *"İl Planı"* ve 26 adet *"Sektörel Plan"* hazırlamıştır. Ayrıca *"Fon"*a dayalı olarak, 1974-1984 yıllarını kapsayan on yıllık dönem boyunca; bireysel olarak faizli veya faizsiz 11.2 milyar, kredilendirme şeklinde kooperatiflere 3 milyar kaynak aktarımı yapılmıştır. Bunun yanında çeşitli yıllara yayılan *"karşılıksız yardım"* şeklinde kaynak aktarımları da bulunmaktadır (ÇAĞLAR, 1986, S. 125, 135, 137, 138).

ORKÖY'ün on yıllık çalışmasına ait bir başka değerlendirme; *"Orman Köylüleri Kalkınma Fonunun yürürlüğe girdiği 1974 yılından 1983 yılı sonuna kadar; orman köylülerine; 145 699 aile işletmesine 7.394 milyar orman köylerinde kurulan kooperatiflerden 310 adedine 1.984 milyar TL kredi, ORKOP projeleri için 691 milyon TL, alt yapı tesisleri için 5598 milyon TL. olmak üzere toplam 10.6 milyar TL. yardım yapılmıştır"* şeklindedir (NASIRLI, 1985, S. 47).

ORKÖY'ün orman köylerine götürdüğü uğraşı kolları ve kredilendirmelerin bu uğraşı kollarında dağılımı; odun üretimi-pazarlama (86), halıcılık (30), mandıra (19), kereste (5), orman ürünleri taşımacılığı (17), süt sığırcılığı (2), zeytin-salamura (11), besi sığırcılığı (4), tavuk yemi sağlama (4), maden suyu şişeleme (1) süt toplama merkezi (4) şeklindedir.

ORKÖY'ün kuruluş tarihi olan 1970 yılından önce küçüldüğü 1982 ve daha sonra lağvedildiği 1984 yılına kadar yaptığı çalışmaları değerlendirmek ve çalışmalarında başarılı olup olmadığı hakkında çeşitli yargılara varmak, ne ORKÖY'ün çeşitli birimlerinde çalışan kişilerin, ne araştırma kurumlarının, ne de üniversitelerin görevidir. Bu görev *ORMAN KÖYLÜSÜ*'nündür. Zaten orman köylüsü bu görevi, ORKÖY'ün kapatılması söylentilerinin yaygınlaşması üzerine tek tek veya toplu halde devlet yöneticilerine üzüntü ve kaygılarını ifade eden binlerce telgraf çekerek yapmıştır. Sanırım orman köylüsünün bu anlamlı gösterisinden sonra ORKÖY üzerinde daha başka değerlendirmelere girmek lüzumsuz bir fazlalıktır.

Sonuçta; ORKÖY 1982 yılı başında Bakanlar Kurulu kararı ile daire başkanlığı seviyesine indirilmiştir. Türkiye ormancılığındaki sosyal yaklaşımların zirvesi olarak tabir edilebilecek en başarılı çalışmalar ile örgüt, personel, araç-gereç ve hizmet açısından oturmuş bir kurum gerileme devrine girmiştir. Böylece bir sosyal yaklaşım safhası daha sona ermiş olmaktadır.

1.3. ORKÖY Sonrası Sosyal Yaklaşımlar (1982-1986)

Türkiye ormancılığının 1970'li yıllardan itibaren ORKÖY ile başarılı bir şekilde uygulamaya koyduğu sosyal yaklaşımlar, 1982 yılında ORKÖY'ün küçültülmesiyle gerilemeye başlamıştır. 1984 yılında ise 212 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile ORKÖY *"Teşkilatlanma ve Destekleme Genel Müdürlüğü"* içerisinde yer aldırılmıştır. Bu yıllarda, ormancılıkla ilgili yayın organlarında, ORKÖY'ün küçültülmesi ve ormancılık dışı başka bir kuruma verilmesinin yanlışlığı dile getirilmiş olmaktadır.

Bu dönemde, gerek Anayasa bazında ve gerekse çeşitli kurumlarla orman köylüsüne yönelik çeşitli ormancılık politikaları ortaya konmuştur. 1982 tarihli Anayasa'nın 170. maddesinde *"Orman Köylüsünün Korunması"* başlığı altında *"Ormanlar içinde veya bitişiğindeki köyler halkının kalkındırılması, ormanların ve bütünlüğünün korunması bakımlarından, ormanların gözetilmesi ve işletilmesinde devletle bu halkın işbirliğini sağlayıcı tedbirlerle 31.12.1981 tarihinden önce bilim ve fen bakımından orman niteliğini tamamen kaybetmiş yerlerin değerlendirilmesi; bilim ve fen bakımından orman olarak muhafazasında yarar görülmeyen yerlerin tespiti ve orman sınırları dışına çıkartılması; orman içindeki köyler halkının kısmen veya tamamen bu yerlere yerleştirilmesi için devlet anılan yerlerin ihya edilerek bu halkın yararlanmasına tahsisi kanunla düzenlenir. Devlet, bu halkın işletme araç ve gereçleriyle diğer girdilerin sağlanmasını kolaylaştırıcı tedbirler alır. Orman içinden nakledilen köyler halkına ait araziler devlet ormanı olarak derhal ağaçlandırılır."* denmektedir. Anayasa'nın yürürlüğe girmesinden bir yıl sonra 17.10.1983 tarih ve 2924 sayılı *"Orman Köylülerinin Kalkınmalarının Desteklenmesi Hakkında Kanun"* yürürlüğe girmiştir. Bu kanunun birinci maddesinde *"Bu kanunun amacı, nakline karar verilen ormaniçi köyler halkının yerleştirilmesi ve orman sınırları dışına çıkartılmış ve çıkartılacak yerlerin değerlendirilmesi suretiyle orman köylülerinin kalkınmalarının desteklenmesidir"* hükmü bulunmaktadır.

Görüldüğü gibi 2924 sayılı yasa, orman köylülerinin sorununu, yerleşim yeri değişikliği ve orman sınırları dışına çıkartılacak yerlerin değerlendirilmesi düzeyine indirgemektedir. Gerçekte, kanunun 16. maddesiyle, *"Tarım ve Orman Bakanlığı devlet ormanları içinde ve bitişiğinde oturan köyler halkının geçim seviyesinin yükseltilmesi için gerekli tedbirleri alır. Bu maksatla sağlanacak işletme araç ve gereçleri ile gerekli diğer girdiler doğrudan veya kredi yolu ile karşılanır."* ilkesi de getirilmiştir. Ancak, maddede sözü edilen *"gerekli tedbirler"*in ne olduğu belirtilmediği için uygulamalar daha önceki yıllardan farklı olarak yapılmıştır. Ayrıca, yasanın 19. maddesi ile uygulamalara ait her türlü giderin *"Orman Köylerini Kalkındırma Fonu"*ndan karşılanması hükmü getirilmesine rağmen, bu hususları düzenleyecek yönetmelikler zamanında çıkarılamamıştır. Bu nedenle çalışanlar ORKÖY sonrasında da eskiden olduğu gibi ancak, bu kez *"Tarım, Orman ve Köyişleri Bakanlığı İl Müdürlükleri"*ndeki *"Destekleme Şube Müdürlükleri"* aracılığıyla yapılan kaynak aktarımı biçiminde sürdürülmüştür (ÇAĞLAR, 1986, S. 153, 154).

Bu safhaya ait değerlendirmeler yapılacak olursa; ormancılıkta sosyal yaklaşımların en başarılı örneği olan ORKÖY'ün önce küçültülüp daha sonra ormancılık dışı bir kuruma verilmesiyle, sosyo-ekonomik ormancılık sorunları artarak yığınlaşmış, etkinliği ve verimliliğini yitiren ORKÖY ormancılık dışı bir kurum içerisinde erimeye başlamış, orman teşkilatı ile orman köylüsü arasında daha önce kurulan diyalog zenginliği ortadan kalkmış ve yerini sürtüşmeler almış ve ormancılıkta yeni sosyal yaklaşımlara ihtiyaç duyulmaya başlanmıştır.

Daha önce ORKÖY dönemine ait değerlendirmeler, orman köylülerinin anlamlı telgrafları ile sonuçlanmıştı. Bu safhaya ait değerlendirmelerde ise sanırım şu alıntılar anlamlı olacak; *"... Yukarıda arz edilen ve yararların gerçek olduğu çeşitli kesimlerce de kabul edilen ORKÖY'ün, meslektaşlarımız ve büyüklerimiz tarafından yalnız bırakılmayarak (bilhassa son zamanlarda) desteklenmesi, yaptığı aşama ve başarının kanıtı olarak görülmelidir. ORKÖY sadece kovan ve damızlık veren bir kuruluş değildir."* (ÖZEN, 1985, s. 27). *"... Orman Genel Müdürlüğü, örgütlenmesini Türkiye'de en önce yapan, yolu olmayan yerlere ve in-*

sana ilk ulaşan bir kuruluştur. Yıllardır bu kesimle içiçedir ve orman köylüsünü iyi tanımış ve devamlı ilişki içindedir. Bugün Orman Genel Müdürlüğü, en uç noktalarda yüksek tahsilli eleman çalıştıran yegane kuruluştur. Sonuçta kanımız, ORKÖY çalışmalarını ormancılık faaliyetlerinden ayrı olarak düşünüp, verilen amacı gerçekleştirmesini beklemek, kaynak israfına neden olmaktan öteye gidemeyecektir." (ALPACAR, 1985, S. 55). *"... Şimdi doğrudan ormanların korunmasıyla ilgili olan ORKÖY çalışmaları 212 sayılı KHK ile Tarım, Orman ve Köyişleri Bakanlığı'nın bünyesinde yeniden kurulan Teşkilatlanma ve Destekleme Genel Müdürlüğü'ne devredilmiştir. ORKÖY'ün kuruluş gayesini bilen bizler, bu birimde daha evvel verilmiş olan hizmetlerin, şu andaki Genel Müdürlüğün içinde hangi şubelerce ve nasıl verileceğinin endişesi içindeyiz"* (BEYAZIT, 1985, S. 30).

Görüldüğü gibi yüklü bir birikimi ve deneyimi ile ORKÖY deyim yerindeyse *"güme"* götürülmüştür. Türkiye ormancılığı, bu dönemde sosyal yaklaşımlardan yoksun kalmış ve günden güne artan sosyo-ekonomik ormancılık sorunları ile ülke ormanları, orman teşkilatı ve orman köylüsü arasında sıkışıp kalarak azalmasını sürdürmüştür.

Sosyo-ekonomik ormancılık sorunları çözülmeden teknik ormancılığın yapılamayacağını anlayan kişilerin sayısının hızla artması ve yeni arayışlar içerisine girilmesiyle birlikte, 1986 yılı Haziran'da ortaya bir terim atılmıştır: Sosyal Ormancılık... Bu terimin ortaya çıkışı ile birlikte ormancılıkta yeni bir sosyal yaklaşım sayfası açılmıştır.

1.4. Sosyal Ormancılık Yaklaşımları Safhası (1986-1991)

ORKÖY'ün verimsiz bir çalışma ortamına girmesiyle sosyal yaklaşımlardan mahrum kalan Türkiye ormancılığı, sosyo-ekonomik ormancılık sorunlarının çözümünde sosyal ormancılığın kullanılabileceği düşüncesinin ortaya çıkmasıyla, yeni bir aşamaya gelmiştir. İlk defa ortaya atıldığı 1986 yılından itibaren birçok mesleki yayın organlarında çeşitli açılardan irdelenen sosyal ormancılık önceleri bir kavram kargaşası içerisinde kalmıştır. Çoğunlukla uluslararası ormancılık literatürüne dayanılarak, tercüme ağırlıklı olarak hazırlanan makalelerde konu çeşitli açılardan irdelenmiş, fakat ülkemiz ormancılığına gelindiğinde kendine özgü terimsel karşılıkları bulunan özel ormancılık, çok yönlü yararlanma (multipleuse) ve agroforestry gibi kavramlarla sosyal ormancılık aynı anlamda tutulmuştur. Sosyal ormancılığın ilk defa ortaya çıktığı bu aşamada, böyle bir kavram kargaşası doğal karşılanmalıdır. Zira daha sonra yapılan uygulamalarda bu kavram kargaşası kendiliğinden ortadan kalkmıştır.

Sosyal ormancılıkta terim ve kavram olarak yaşanılan kargaşanın bir benzeri de, Türkiye ormancılığına özgü çeşitli uygulama alanlarında yaşanmıştır. Öyle ki, Bergama Kozak Yaylası özel fıstıkçamı meşçereleri, Çal Yöresi özel ağaçlandırmaları sosyal ormancılık uygulamalarıdır, şeklinde belirtilmiştir. Bunun yanında belki sosyal ormancılığın izleri olarak tabir edilecek, şahsi gayret ve çabalarla yapılan çalışmalar da bulunmaktadır. Konya'da ve Kastamonu'da uygulanan mer'a ıslah çalışmaları bunlara örnek gösterilebilir.

Türkiye ormancılığında sosyal yaklaşımlardan yoksun kalınması sonucu ortaya çıkan sosyal ormancılık; ilk defa ciddi olarak bir proje bazında 1987 yılında ele alınmış ve uygulamaya başlanmıştır. Sözkonusu proje, Türk-Alman Ormancılık Projesi olup, uygulama bölgesi ise Zonguldak Orman Bölge Müdürlüğü'dür. İlk üç yıllık dilimi tamamlanmış olan proje, ikinci üç yıllık dilimiyle uygulamalarını halen sürdürmektedir. Projede çeşitli sosyal ormancılık modelleri kurulmakta ve denenmektedir. Uygulama aşaması da dahil olmak üzere sosyal ormancılık çalışmaları; orman köylerinde temel sosyo-ekonomik etütlerin yapılarak, sosyal ormancılık uygulamalarının yapılacağı köylerin seçimi; seçilen köylerin özelliklerine göre ele alınabilecek ve uygulanabilecek sosyal ormancılık modellerinin orman idaresi yetkililerinin ve orman köylülerinin katıldığı forumlarda tartışılarak kurulması; oluşturulan ve kurulan sosyal ormancılık modellerinin uygulamaya konulması, şeklinde yürütülmektedir. Bu projede halen ele alınıp uygulaması yapılan sosyal ormancılık modelleri; mer'a ıslah çalışmaları (mer'a tekniğinin kullanılmasından daha çok, orman köylüsüne faydalanmasının öğretilmesi ağırlıklı), çevre ağaçlandırmaları, yenilebilir mantar yetiştiriciliği ve kavakçılık gibi modellerdir.

Sosyal ormancılığın ilk ortaya çıktığı zamanlarda yaşanılan kavram kargaşası, yukarıda anılan projenin uygulamaya konulması ile bir ölçüde giderilmiştir. Bunun yanında sosyal ormancılık, yine bu devrede ormancılık politikalarında yapılan yeni yaklaşımlarla, bir ormancılık tipi olarak algılanmış ve ders kitaplarında da yer almıştır (ÖZDÖNMEZ VE ARKADAŞLARI, 1989).

Bu safhaya özgü sosyal yaklaşımlar içerisinde yer alan sosyal ormancılık için şu tanımlamayı yapmak mümkündür: *"sosyal ormancılık , insan ile orman arasındaki sosyo-ekonomik problemlerin çözümü için fikirler ve modeller üreten bir düşünce sistemi olup, ilkeleri herhangi bir ülkenin ormancılık politikalarında yer aldığında bir ormancılık tipi olarak algılanır"* (TOLUNAY, 1991 b).

Gerek dünyada ve gerekse ülkemizde yürüttüğü uygulamalar ve ele aldığı modeller açısından sosyal ormancılık insanları ormanla bir bütün olarak görmekte, insanların orman ve orman alanlarına yönelik gereksinimlerini temel alarak, sosyo-ekonomik sorunları *orman-orman idaresi-orman köylüsü* üçleminde çözmeye çalışmaktadır. Mer'a ıslah çalışmaları, yem bitkileri tarımı ve agroforestry sistemleriyle, orman köylüsünün otlatma ve yem ihtiyacı temin edilmekte; yenilebilir mantar yetiştiriciliği, meyva ve orman yan ürünü veren ağaç türleri uygulamaları ile orman köylüsünün beslenme gereksinimi karşılanmakta; çevre ağaçlandırmaları, kavakçılık, yakacak ve yapacak üretim tüketim dengesini kuran TOPLUM ORMANCILIĞI ile orman alanlarından köylü faydalanması düzenlenmekte; işgücü arz-talep dengesini kuran modellerin ele alınması ile ormancılıkta düzenli ve verimli işgücü kullanılmaktadır. Sayılan bu uygulamalardan bazıları Türk-Alman Ormancılık Projesinde uygulanmış olup, olumlu sonuçlar da elde edilmiştir.

Ayrıca sosyal ormancılık uygulamalarında orman köylüsüne yönelik çalışma sistemi ve kurulan mekanizma ile ele alınan halkla ilişkiler tedbirleri; sosyal yaklaşımların orman köylerine götürülme şeklini vermesi açısından da anlamlıdır. Mahalle Temsilciliği ve Köy Kurul olayı, orman köylülerinin kendilerine götürülebilecek çalışmalara sahip çıkmalarını sağlamaktadır.

Türkiye ormancılığındaki sosyal yaklaşımların arayış safhası olarak tabir edebileceğimiz bu devrede sosyal ormancılık uygulamaları ile birlikte, ORKÖY çalışmalarının Teşkilatlanma ve Destekleme Genel Müdürlüğü benyesinde yer alan birimlerce de yürütüldüğünü görmekteyiz.

Günümüze kadar olan devrede Türkiye ormancılığının sosyal yaklaşımlarından biri olan *Sosyal Ormancılık* safhası 7.8.1991 tarih 442 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin ortaya çıkışı ile sona ermiştir. Zira bu kararname ile ormancılık örgütü Bakanlık seviyesine çıkarılmış ve Bakanlığın ana hizmet birimleri içerisinde ORKÖY tekrar yerini almıştır. Ve şimdi Türk ormancılığında yeni bir sosyal yaklaşım safhası yaşanacaktır.

2. Tartışma

Yukarıda yapılan açıklamalardan da görüleceği üzere, Türkiye ormancılığının sosyal yaklaşım safhaları dört dönemde incelenmiştir. Ormancılıkta sosyal yaklaşıma ilk defa 1950'li yıllarda ihtiyaç duyulmuş ve çıkarılan mevzuatlarla çeşitli sosyo-ekonomik uygulamalar yapılmıştır. Tek elden ve köklü bir örgütle uygulamaların yapılma gereksinimi ORKÖY gibi bir kurumu ortaya çıkarmıştır. Verimli çalışmaları hiçbir zaman yadsınmayacak olan ORKÖY, 1980'li yıllara gelindiğinde küçültülmüş ve ormancılık dışı bir kuruma verilmiştir. Sosyal yaklaşımlardan yoksun kalan ormancılık örgütü yeni arayışlar içerisine girmiş, sosyal ormancılık adıyla anılan uygulamaları yapmaya koyulmuş ve bu alanda yapılan uygulamalarla hayli mesafeler almıştır. Bugüne kadar Türkiye ormancılığında yaşanılan sosyal yaklaşımlardan ORKÖY ile SOSYAL ORMANCILIK'ın çeşitli açılardan birbirleriyle karşılaştırılması gerekmektedir. Bu karşılaştırma yapıldıktan sonra şu tespitlere varmak mümkündür: *"1970 yılında kurularak, yurt düzeyine yaygın hizmet veren ve başarılı uygulamaları ile 1980'li*

yıllara gelen ORKÖY, dünyada ve Türkiye'de Sosyal Ormancılık uygulamalarının ilk örneklerinden birisidir. Belki çalışmalar sosyal ormancılık adı altında yapılmadı. Fakat bugün; ORKÖY'ün hizmet ettiği süreç içerisinde yaptığı tüm uygulamaları sosyal ormancılık olarak nitelendirmek gerekmektedir. Adı sonradan konan bir bebek olarak da nitelendirilsin, ORKÖY UYGULAMALARI BİR SOSYAL ORMANCILIKTIR.

Öte yandan şu tespitleri de yapmak gerekiyor; ORKÖY'ün uygulama açısından, o döneme özgü bazı eksikleri de vardır. ORKÖY'ün yürüttüğü projeler, orman ve orman alanları ile doğrudan ilişkili projeler değildi. Çoğunlukla, yeni kırsal uğraşı düzenlerini köylere sokmaya yönelik projelerdi. Süt sığırcılığı ve besicilik kredileriyle çeşitli tesisler yapıldı. Ama, ormanda otlatma yine devam etti. Dam örtülüğü olarak köylülere malzeme verildi ama yakacak ve yapacak odun üretim ve tüketim dengesi kurulamadı. Süt sığırcılığı, arıcılık, ev ve el sanatları uğraşları ile ekonomik getiri sağlayacak ürünler elde edilmesine rağmen, pazarlama mekanizması yeterince oluşturulamadı. Kısacası ORKÖY orman ile insanı bir araya getiremedi. Bu noktada Türkiye ormancılığının 1986-1991 yılları arasındaki, sosyal yaklaşım safhası ayrı bir anlam taşıyor. Bu döneme ait sosyal ormancılık uygulamaları ORKÖY'ün bu eksikliklerini giderecek ölçüdedir. Zira bu uygulamalar, orman ile insanı bir bütün halinde görmektedir. Ele aldığı halkla ilişkiler araçları (Mahalle Temsilciliği, Köy Kurulu vs) ile ürettiği modeller (mer'a çalışmaları, kavakçılık, çevre ağaçlandırmaları, toplum ormancılığı, işgücü arz-talep dengesi, yakacak odun üretim-tüketim dengesi vs) ORKÖY'ün yukarıda anılan eksikliklerini giderecek niteliktedir.

3. Sonuç

Türkiye ormancılığında dört safha ile incelenen sosyal yaklaşımların sonuçlarını, gelişim süreçlerini de dikkate alarak şu şekilde vermek mümkündür.

1) Sosyal yaklaşımlar ilk defa 1950'li yıllarda gündeme gelmiştir. 1956 tarih 6831 sayılı Orman Kanununun 13. maddesi ile yapılmaya çalışılan uygulamalar koordinasyonsuzluk, tek elden yönetim ve finansman sorunlarının çözümlenememesi nedeniyle istenilen başarıya ulaşamamıştır.

2) 1970'li yıllarda sosyal yaklaşımların düzenli ve sürekli şekilde yapılması için ORKÖY gibi bir teşkilatın kurulması gereği ortaya çıkmış ve daha önce 6831 sayılı Kanunun 13. maddesiyle yapılan uygulamalar bu yeni kurulacak teşkilat için bir deneyim oluşturmuştur.

3) Kısa zamanda gerek kurumsal ve gerekse yasal düzenlemelerin ortaya konmasıyla ORKÖY, yurt düzeyinde hizmet vermeye başlamış ve başarılı uygulamalarını sergilemiştir. ORKÖY'ün yaptığı bu çalışmalar dünyada ve Türkiye'de sosyal ormancılık uygulamalarının ilk örnekleridir.

4) ORKÖY'ün çalışma süreci içerisinde, orman ile hizmet verdiği insan kitlesini bir bütün olarak görememesi ve uyumlaştıramamaması ve bunun yanında ele aldığı kırsal uğraşı düzenlerini zenginleştirememesi bir eksiklik olarak ortaya çıkmıştır.

5) Oturmuş bir kurumla verimli çalışma aşamasında ORKÖY; önce 1982 yılında küçültülmüş ve daha sonra 1984 yılında ormancılık dışı bir kuruma verilmiştir. Bu davranış Türkiye ormancılığında sosyal yaklaşımlar açısından yapılan büyük bir hatadır.

6) 1982 ile 1986 yılları arasında Türkiye ormancılığı sosyal yaklaşımlardan yoksun kalmış, sosyo-ekonomik ormancılık sorunları çığ gibi büyümüş ve ormancılık çalışmalarını engeller bir duruma gelmiştir.

7) Sosyo-ekonomik ormancılık sorunlarını çözmek maksadıyla 1986 yılında sosyal ormancılık terimi ortaya atılmış ve ilk defa bir proje bazında çeşitli uygulamalara bu ad altında başlanmıştır.

8) Çalışma şekli ve uygulama modelleri açısından sosyal ormancılık, ORKÖY'ün eksikliklerini giderecek sonuçları vermiştir.

Türkiye ormancılığı yeni bir yol ayrımında. Bakanlık düzeyinde bir örgütlenme ile karşı karşıya. 442 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile Orman Köy İlişkileri Genel Müdürlüğü (ORKÖY) yeniden kuruluyor. Yeniden yapılanacak diğer genel müdürlüklere nazaran ORKÖY'ün işi bir hayli zor. Ormancılık dışı bir kurum içerisinden teslim alınacak bir birimi yeniden kurarken, Türkiye ormancılığının sosyal yaklaşım safhaları gözden uzak tutulmamalıdır. ❑

Kaynakça

1- ALPACAR, Kenan. 1985, "Orman Köylülerinin Desteklenmesi". *Orman Mühendisliği Dergisi*, Yıl: 23. Sayı: 3, Ankara

2- BEYAZIT, Mahmut. 1985, "ORKÖY'ün Dramı" *Orman Mühendisliği Dergisi*, Yıl: 23, Sayı: 4.,Ankara

3- BOZATLI, A. 1987, "Konya'da Karma Ormancılık Uygulamaları", *Orman Mühendisliği Dergisi* Yıl: 24, Sayı: 2, Ankara

4- ÇAĞLAR, Y. 1986, *Türkiye'de Orman Köyleri ve Kalkındırılmasına Yönelik Etkinlikler*, Milli Prodüktivite Merkezi Yayınları, YN: 340, Ankara

5- DPT. 1985, *OİK Ormancılık Raporu.* DPT Yayın No: 2006 OİK yayın No: 310 Ankara

6- KAMİLOĞLU M. 1987, "Sosyal Ormancılık" *Orman Mühendisliği Dergisi* Yıl: 24, Sayı: 1, Ankara

7- NASIRLI, Cahit. 1985, "ORKÖY Yatırımlarının Milli Ekonomiye ve Ormanların Korunmasına Katkısı," *Orman Mühendisliği Dergisi*, Yıl: 23, Sayı: 5, Ankara

8- ÖZDÖNMEZ, M. ve ARKADAŞLARI, 1989. *Ormancılık Politikası Ders Kitabı*, İÜ Yayın No: 3531 OF Yayın No: 1401 İstanbul

9- ÖZEN, Turhan, 1985, "*ORKÖY*'ün Orman Köylülerini Kalkındırması Çabaları Sonucu Doğan Yararları", *Orman Mühendisliği Dergisi*, Yıl: 23, Sayı: 2, Ankara

10- SAĞKAYA A KAMİLOĞLU M. 1987. *Ormancılıkta Karma Sistemler*, Orman Mühendisleri Odası Yayını, Yayın No: 10, Ankara

11- SAĞKAYA A. 1986a, "Sosyal Ormancılık", *Orman Mühendisliği Dergisi* Yıl: 23, Sayı: 6, Ankara

12- SAĞKAYA A. 1986b. "Hindistan Ormancılık Politikasında Gelişmeler" *Orman Mühendisliği Dergisi* Yıl: 23, Sayı: 7, Ankara

13- SAĞKAYA A. 1986c, "Ormancılıkta Politika Değişikliği", *Orman Mühendisliği Dergisi* Yıl: 23. Sayı: 8, Ankara

14- SAĞKAYA A. 1986d. "Dünya Ormancılığında Neler Oluyor?" *Orman Mühendisliği Dergisi* Yıl: 23, Sayı: 9, Ankara

16- SAĞKAYA A. 1986e. "Şili'de Ormancılık Faaliyetleri", *Orman Mühendisliği Dergisi*, Yıl: 23, Sayı: 12, Ankara

17- TOLUNAY, A. 1989b. "Ege Bölgesinde Sosyal Ormancılığı Uygulama İmkanları", *Orman Mühendisliği Dergisi* Yıl: 26, Sayı: 9, Ankara

18- TOLUNAY, A. 1990a. "Ormancılıkta Refah Ekonomisi ve Sosyal Ormancılık", *Fidan Dergisi* Yıl: 3, Sayı: 38, Ankara

19- TOLUNAY, A. 1991a. "Sosyal Ormancılıkta İnsan Unsuru", *Fidan Dergisi Sayı: 4, Yıl: 42, Ankara*

20- TOLUNAY, A. 1991b. "Sosyal Ormancılık Nedir?" *Araştırma Bülteni, Ormancılık Araştırma Enstitüsü, Sayı: 110 Ankara*

21- TOLUNAY, A. 1991c. *Orman Genel Müdürlüğü Türk-Alman Ormancılık Projesi, Sosyal Ormancılık Uygulamaları*, Kırsal Kalkınma ve Halk Ormancılığı Semineri Tebliği, Ankara

22- TOLUNAY, A. 1991d. "Ormancılık Politikalarında Yeni Yaklaşımlar ve Türkiye Ormancılık Politikaları", *Orman Mühendisliği Dergisi, Yıl: 28, Sayı: 7, Ankara*

23- VARIŞLIGİL, A. 1987. "Sosyal Ormancılık", *Orman Mühendisliği Dergisi Yıl: 24, Sayı: 9, Ankara*

24- 1956 Tarih ve 6831 Orman Kanunu

25- 1972 Tarih ve 1595 Sayılı Orman Bakanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun

26- 1982 Tarih ve 212 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname

27- Orman Köylüleri Kalkınma Fonu Yönetmeliği

28- TC Anayasası

29- 1983 tarih 2924 Sayılı Orman Köylülerinin Kalkınmalarının Hakkında Kanun

30- 1991 Tarih ve 442 Sayı Orman Bakanlığı ve Görevleri Hakkında KHK